

Αρχαία Θεωρητικής Κατεύθυνσης

A1. Μετάφραση αποσπάσματος: Γιατί η ηθική αρετή σχετίζεται με τις ευχαριστήσεις και τις δυσαρέσκεις. Γιατί εξαιτίας της ευχαρίστησης κάνουμε τα τιποτένια πράγματα, ενώ εξαιτίας της δυσαρέσκειας μένουμε μακριά από τα ωραία πράγματα. Γι' αυτό πρέπει ήδη από τη μικρή ηλικία να έχουμε πάρει εκείνη την αγωγή, όπως λέει ο Πλάτωνας, ώστε να ευχαριστιόμαστε και να δυσαρεστούμαστε με αυτά που πρέπει γιατί αυτή είναι η σωστή παιδεία. Δεν πρέπει όμως να το πούμε μόνο έτσι, ότι η αρετή είναι έξη αλλά (πρέπει λοιπόν να πούμε) και τι λογής έξη είναι. Πρέπει λοιπόν να πούμε πως η κάθε αρετή, όποιου πράγματος είναι αρετή κάνει και το ίδιο το πράγμα να βρίσκεται στην τελειότερη κατάσταση του και να εκτελεί καλά το έργο του. Για παράδειγμα η αρετή του ματιού και το ίδιο το μάτι κάνει τέλειο αλλά επίσης και το έργο του, αφού η αρετή του ματιού είναι που κάνει να βλέπουμε καλά. Όμοια η αρετή του αλόγου κάνει το ίδιο το άλογο τέλειο και το κάνει ικανό να τρέξει, να κρατήσει τον αναβάτη και να σταθεί αντιμέτωπο με τον εχθρό. Αν λοιπόν έτσι έχει το πράγμα σε κάθε περίπτωση, τότε και του ανθρώπου η αρετή θα είναι η έξη από την οποία ο άνθρωπος γίνεται καλός και από την οποία θα μπορέσει να εκτελέσει καλά το έργο που του ανήκει.

B1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι «έξεις» σταθεροποιούν τη συμπεριφορά μας κι ότι κριτήριο για την οριστική διαμόρφωσή τους αποτελεί η ηδονή ή η λύπη που συνοδεύει τα έργα μας.

Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι τα κριτήρια για να καταλάβουμε αν κάποιος άνθρωπος έχει γίνει κάτοχος των καλών έξεων ή των αντίθετων τους δεν είναι μόνο αν κάνει καλές ή κακές πράξεις, αλλά και τι συναισθήματα νιώθει όταν τις διαπράττει (« Σημείον δέ... έργους»). Χρησιμοποιεί ως παραδείγματα ορισμένους χαρακτήρες ανθρώπων και συγκεκριμένα το σώφρονα και τον ακόλαστο, τον ανδρείο και το δειλό. Σώφρων είναι αυτός που απέχει από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί χαρά και ευχαρίστηση. Η σωφροσύνη λοιπόν, δεν πρέπει να απαιτεί συνεχώς εσωτερικό αγώνα, στον πραγματικά σώφρονα η αρετή γίνεται πηγή ευχαρίστησης και χαράς. Και αλλού στο ίδιο έργο ο Αριστοτέλης τονίζει ότι «αί κατ' αρετήν πράξεις είναι ήδεια». Αντίθετα, ακόλαστος είναι όποιος λυπάται, όταν απέχει από τις σωματικές ηδονές (« ό μόν γάρ απέχόμενος... ακόλαστος»). Ανδρείος είναι όποιος υπομένει τους κινδύνους και χαίρεται ή τουλάχιστον δε λυπάται γι' αυτούς. Αντίθετα, όποιος λυπάται είναι δειλός (« ό μόν υπομένων... δειλός»). Τα παραδείγματα αυτά οδηγούν τον Αριστοτέλη στη διατύπωση του συμπεράσματός του, ότι η ηθική αρετή συνδέεται με τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα συναισθήματα (« περί ήδονάς γάρ καί λύπας έστιν ή ηθική αρετήν»). Η άποψη αυτή αποτελεί ένα από τα πρώτα βήματα της ψυχολογίας και συνδέει στενά την ηθική αρετή με τα συναισθήματα και τις επιθυμίες κι όχι με το διανοητικό κυρίως μέρος του ανθρώπου, όπως άλλες θεωρίες. Την ίδια ιδέα, ότι δηλαδή «αί ήδοναί καί αί λύπαι» επηρεάζουν αποφασιστικά τη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών, τη συναντούμε και στον Πλάτωνα. Ο Αριστοτέλης όμως συστηματοποίησε περισσότερο από το δάσκαλο του την εξέταση των συναισθημάτων, και είδε τα συναισθήματα με λιγότερη, γενικά, αυστηρότητα από εκείνον.

Τη στενή σχέση ανάμεσα στην ηθική αρετή και τα συναισθήματα τονίζει ο Αριστοτέλης και με τη συνέχεια του συλλογισμού του, ο οποίος διατυπώνεται ως εξής: εκτός από την ηδονή, που προκαλούν οι πράξεις της αρετής, υπάρχει και η ηδονή που συνοδεύει συχνά τις ευτελείς πράξεις, πράγμα που μας κάνει να τις επιδιώκουμε («κακές» ηδονές). Παράλληλα υπάρχει και η λύπη, δηλαδή η στενοχώρια και η δυσαρέσκεια που συνοδεύει συχνά τις όμορφες πράξεις, πράγμα που μας οδηγεί στο να τις αποφεύγουμε («διά μέν γάρ τήν ηδονήν...ἀπεχόμεθα»). Επομένως, γίνεται φανερό ότι διακρίνει τις ηδονές σε «καλές» και «κακές»: οι πρώτες συντείνουν στη διατήρηση της μεσότητας και του ορθού λόγου, ενώ οι δεύτερες έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα.

Επομένως, για τον Αριστοτέλη έχει τεράστια σημασία η ηδονή στη ζωή του ανθρώπου. Επειδή λοιπόν, αυτή ακολουθεί τις πράξεις μας και αποτελεί την επιβράβευση μας γι' αυτές, πρέπει να αισθανόμαστε την «καλή», την ανώτερη ηδονή και να την επιλέγουμε, για να οδηγηθούμε στην ηθική αρετή. Ικανοί να τη διακρίνουμε και να την επιλέξουμε από τις «κακές» ηδονές θα γίνουμε με την ορθή παιδεία.

B2. 1) «έξις»: Το προσεχές γένος της αρετής είναι η έξις. Με τον όρο «έξις» από το ρήμα έχω εννοείται η επαναλαμβανόμενη ενέργεια που κάνει κάποιος άνθρωπος, η οποία διαμορφώνει τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του, δηλαδή είναι και οι επαναλαμβανόμενες πράξεις και το αποτέλεσμα τους. Υπάρχουν οι καλές και οι κακές έξεις οπότε η ποιότητα των έξεων εξαρτάται από την ποιότητα των πράξεων. Άρα, δεν αρκεί να χαρακτηρίζουμε τις αρετές έξεις, αφού αυτές διακρίνονται σε καλές και κακές, αλλά να βρούμε το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα, την ειδοποιό διαφορά, που τις διακρίνει από τις άλλες έξεις.

2) «Αρετή»: Ο Αριστοτέλης και στην ενότητα αυτή χρησιμοποιεί τη λέξη «ἀρετή». Ωστόσο, βλέπουμε ότι δεν τη χρησιμοποιεί με την έννοια της ηθικότητας, αλλά παρουσιάζει την ευρύτερη σημασία της, μάλιστα αποδίδει το χαρακτηριστικό της και σε άλλα έμβια όντα εκτός του ανθρώπου, όπως για παράδειγμα το άλογο, αλλά ακόμα και σε άψυχα αντικείμενα, όπως το μάτι. Η αρετή, λοιπόν ορίζεται ως η ιδιότητα εκείνη που:

α) επιτρέπει σε ένα αντικείμενο να φτάνει στην τελική του μορφή, να οδηγηθεί δηλαδή στην ολοκλήρωση, στην τελείωση και

β) είναι η ιδιότητα εκείνη, η οποία, όταν υπάρχει σε κάποιο αντικείμενο, το βοηθά να επιτελεί σωστά το έργο για το οποίο προορίζεται.

3) «Έργον»: Βασική αντίληψη του Αριστοτέλη είναι ότι «ή φύσις οὐδέν ποιεί μάτην» (η φύση τίποτα δεν κάνει μάταια, χωρίς λόγο.) Αυτό σημαίνει ότι η φύσις ανέθεσε κατά τον Αριστοτέλη σε καθετί σ' αυτόν τον κόσμο ένα «έργον», ένα συγκεκριμένο προορισμό. Όταν επιτελεστεί αυτό το έργο τότε το όν φτάνει στο τέλος, στην τελειοποίησή του, στην επίτευξη του στόχου του (τελεολογική αντίληψη). Υπάρχει λοιπόν «έργον» του οφθαλμού, «έργον» του ίππου, έργον του ανθρώπου. Σε άλλο σημείο στα «Ηθικά Νικομάχεια» ο Αριστοτέλης θα μιλήσει για το έργο που επιτελεί ο κάθε τεχνίτης (αγαλματοποιός, αθλητής, κιθαριστής). Έργο του αγαλματοποιού είναι να κάνει καλά αγάλματα, του κιθαριστή να παίζει καλή κιθάρα κ.τ.λ. Έργον του ανθρώπου όμως είναι «ψυχῆς ἐνέργεια κατὰ λόγον ἢ μὴ ἄνευ λόγου». Δηλαδή, το έργο του ανθρώπου είναι να ενεργεί σύμφωνα με τις επιταγές της λογικής. Ακόμα, όμως, και αν σε κάποιες περιπτώσεις αυτό που υπαγορεύει η λογική δεν είναι κάτι που μπορεί και θέλει

να εκτελέσει ο άνθρωπος, τουλάχιστον θα πρέπει να μην ενεργεί αντίθετα με τη λογική και να πράττει παράλογα.

β) Αρετή λοιπόν είναι η έξις που επιτρέπει στο ίδιο το πράγμα να φτάσει στην πιο τέλεια κατάσταση του «αυτό τε εὖ ἔχον ἀποτελεῖ» και το βοηθά να εκτελέσει σωστά το έργο του «καί τό ἔργον αὐτοῦ εὖ ἀποδίδωσι». Η αρετή έχει δυο θετικές συνέπειες και στο ίδιο το υποκείμενο και στο έργο του και τονίζονται με έμφαση με την επανάληψη του «εὖ» και του «ἀγαθός». Αφού ο Αριστοτέλης εξέτασε πώς εφαρμόζονται τα γνωρίσματα της αρετής στα άψυχα και στα ζώα οδηγείται τώρα συμπερασματικά με την λέξη «δή» και στον άνθρωπο. Ειδικά η αρετή του ανθρώπου θα μπορούσε να είναι η έξις με την οποία γίνεται αγαθός και χάρη στην οποία εκπληρώνει σωστά το έργο για το οποίο είναι προορισμένος από την φύση. Στην περίπτωση του ανθρώπου το επίθετο «ἀγαθός» παίρνει τη θέση του «σπουδαῖος», γιατί εδώ πια έχουμε να κάνουμε με την ηθική αρετή. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης επιλέγει να αναφερθεί στην περίπτωση του ανθρώπου κάνοντας χρήση μιας υποθετικής πρότασης. «εἰ δὴ...» που έχει ως απόδοση τη δυνητική ευκτική «ἂν εἴη...» γεγονός που προσδίδει στο λόγο του μετριοπάθεια, διαλλακτικότητα και επιστημονικό τόνο.

B3. σελ. 141 σχολ. βιβλίου: «Εἴκοσι χρόνια...να σωθεῖ ἡ ἀλήθεια;»

B4. σχεδόν: ἕξεων
 Αχάριστος: χαίρων
 Ασήμαντος: σημειῶν
 ενδεης: δεῖ
 πρόφαση: φησίν
 διαμονή: μείναι
 ἄρτιος: ἀρετή
 τελεσιδίκος: ἀποτελεῖ
 δημαγωγός: ἤχθαι
 καταδρομικό: δραμεῖν

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Άνδρες στρατιώτες των Αθηναίων και των άλλων συμμάχων, ο αγώνας βέβαια που πρόκειται να γίνει για τη σωτηρία και για την πατρίδα θα είναι με τον ίδιο τρόπο κοινός για όλους, για τον καθένα ξεχωριστά όχι λιγότερο απ' ότι για τους εχθρούς· γιατί αν επικρατήσουμε τώρα με τα πλοία, είναι δυνατόν στον καθένα να στρέψει το βλέμμα κάπου στην οικεία πόλη που υπάρχει. Από την άλλη δεν πρέπει να χάνουμε το θάρρος μας ούτε να πάθουμε αυτό που οι πιο άπειροι από τους ανθρώπους (έπαθαν), οι οποίοι αφού έχασαν στις πρώτες μάχες στη συνέχεια έχουν για πάντα την ελπίδα του φόβου όμοια με τις συμφορές. Αλλά όσοι από τους Αθηναίους παρευρίσκεστε, επειδή είστε ήδη έμπειροι σε πολλούς πολέμους, και όσοι από τους συμμάχους (παρευρίσκεστε), επειδή πάντα εκστρατεύετε μαζί μας, θυμηθείτε τα παράλογα κατά τη διάρκεια των πολέμων.

Γ2. ἀγώνας
 ναῦ
 αἴσπερ
 προτέροις
 σφαιεῖσι(ν)
 κράτει

ἐφορᾶν
 πείσεται
 σχοίην
 ἐμνήσθησαν

Γ3 α. στρατιῶται: ονοματικός ομοιόπτωτος επιθετικός προσδιορισμός στο ἄνδρες

- τῶν: δοτική προσωπική στο απρόσωπο ρήμα ἔστι
- ἀθυμεῖν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο χρή
- τῶν ἀνθρώπων: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο ἀπειρότατοι
- ταῖς ξυμφοραῖς: ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, δοτική αντικειμενική στο ὁμοίαν
- τῶν παραλόγων: αντικείμενο στο μνήσθητε.

Γ3. β.

1^{ος} τρόπος με ειδική πρόταση

Ὁ Νικίας εἶπε ὅτι, εἰ κρατήσαιεν/κρατήσειαν ταῖς ναυσίν, εἴη τῶ τήν ὑπάρχουσάν που οἰκειάν πόλιν ἐπιδεῖν.

2^{ος} τρόπος με ειδικό απαρέμφατο

Ὁ Νικίας εἶπε, εἰ κρατήσαιεν/κρατήσειαν ταῖς ναυσίν, εἶναι τῶ τήν ὑπάρχουσάν που οἰκειάν πόλιν ἐπιδεῖν.